

Šenkár, Patrik

Ballova (ne)typická postmoderna

In: *Postmodernismus : smysl, funkce a výklad : (jazyk, literatura, kultura, politika)*. Pospíšil, Ivo (editor); Šaur, Josef (editor); Zelenková, Anna (editor). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012, pp. [105]-114

ISBN 978-80-210-5903-0

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/133557>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Patrik ŠENKÁR

Ballova (ne)typická postmoderna¹

Abstract:

The paper analyses value as a general starting point of rules of social order. It introduces several thinkers who dealt with postmodernism (Lyotard, Di Fabio, Berthens, Giddens, Wellmer, Foucault etc.) from the point of view of values respectively of the very definition and theoretical demarcation of the notion. Gradually, the intra- and intercultural dimension of postmodernism is accentuated as well as motion as destructive phenomenon in relation mainly to language. In turn it shifts towards general structural analysis of the postmodern text as such (coding, decoding; the relation of the subject and the object etc.) mainly with an emphasis on the recipient. Theoretical starting points are later applied to a selected literary text by the Slovak postmodernist, Vladimír Balla. There are typical and atypical postmodern elements cited from one of his works *V mene otca* (In the name of the father) which are completed with specific extracts from the original.

Keywords: analysis, values, intercultural dimension, interpretation, postmodernism, reception of the text, Vladimír Balla

¹ Príspevok je výstupom z prvej časti grantovej úlohy UGA č. IX/9/2011 (SOFIA kód projektu: I-08-501-01) s názvom *Súčasná slovenská literatúra (a slovensko-maďarské vzťahy v slovenských literárnych časopisoch)*.

Svet literatúry tvoria slová, usporiadané do viet či väčších celkov. Sú výsledkom textotvornej činnosti autora. Jeho úlohou (jednou z úloh) je vytvoriť hodnotu, ktorá sa podľa Maxa Webera „vyznačuje vedomou vierou v absolútnu platnosť posledných záväzných hodnôt mravného, estetického alebo iného rázu“.² Hodnoty nie sú len všeobecnými pravidlami spoločenského poriadku, ale reprezentujú základné ľudské postoje, vyznačujúce sa zvláštnymi presvedčeniami o vlastnej správnosti bytia či konania. Postupný prechod z doby moderny do doby postmodernity však prináša so sebou pluralitu (a postupnú relativizáciu) hodnôt a ich následnú stratu záväznosti. Každý znak i význam je ako kultúrny artefakt hodnotou a každá kultúrna hodnota potom významom. V súvislosti s tým „...postmoderna redukuje náš vzťah k hodnotám len na jednoduché svojvoľné a pragmatické zaobchádzanie s hodnotami... Postupne sa prenikanie postmodernity dotklo aj vnútorných momentov hodnotného, teda hodnôt etických a gnozeologických alebo logických.“³

Diskurz postmodernity možno chápať ako vzburu proti dominancii procesov racionalizácie a univerzalizácie v kultúre, ktorá bola vyvolaná hlavne historickými skúsenosťami s realizáciou projektov (predošlej) moderny. Francúzsky mysliteľ Jean-François Lyotard (1924 – 1998) bol prvým, ktorý analyzoval vývoj vo vedách a západnej filozofii práve postmoderným spôsobom. Termín „postmoderna“ však v súvislosti s literatúrou po prvý raz použil americký mysliteľ egyptského pôvodu Ihab Hassan (nar. 1925) v roku 1971 vo svojej eseji s názvom *POSTmodernISM: A Practical Bibliography*. Na základe toho Lyotard neskôr ponúkol zovšeobecňujúcu definíciu postmodernity, resp. postmoderna (1978): „Zjednodušujem do krajnosti: definujem postmoderno ako nedôverčivosť k veľkým vyrozprávaniam.“⁴ A práve tu vidíme nedôverčivosť (až negáciu) k predošlej dobe moderny, hoci postmoderna nie je v pravom zmysle slova jej zapretím.

Podľa všeobecne uznávaných teórií postmoderu je možné najlepšie pochopiť ako výraz štýlov a hnutí v literatúre. Okrem všeobecného životného pocitu v období výrazného odlúčenia od minulosti (teda od moderny) má tento pojem zvyčajne jeden alebo viac nasledujúcich významov: je to náš objav, že nič nemôže byť známe s určitosťou. Na základe toho ju môžeme analyzovať „ako sériu vnútorne podmienených prechodov vzdalujúcich sa od – alebo idúce „za“ hranice – rôznych inštitucionálnych zhlukov modernity“.⁵ Najnápadnejšie rysy postmodernity – rozklad evolucionizmu, ústup teleológie dejín, uznanie dôkladnej a konštitutívnej reflexivity spoločne s vytváraním privilegovanej pozície Západu – nás vedú do

² DI FABIO, U.: *Kultura svobody*. Centrum pro studium demokracie a kultury. Praha 2009, s. 93. Predmetnú citáciu (ako aj nesledujúce) zo zahraničnej literatúry preložil autor príspevku.

³ KONDRLA, P.: *Hodnoty a postmoderna*. Bratislava, Iris 2010. S. 105 a 110 – 111.

⁴ BERTENS, H. – NATOLI, J.: *Encyklopedie postmodernismu*. Brno, Barrister & Principal 2005. S. 219.

⁵ GIDDENS, A.: *Důsledky modernity*. Praha, Sociologické nakladatelství 2010. S. 51.

Balova (ne)typická postmoderna

nového sveta znepokojivej skúsenosti. Otázka postmodernity je problémom revízie a reformy kultúry spoločnosti. Má intrakultúrny a interkultúrny rozmer, ktorého vybrané znaky sa dajú nasledovne vymedziť:⁶

- chápe súčasný prechod epistemologicky alebo ako úplné zrušenie epistemológie;
- zameriava sa na odstredivé tendencie súčasných sociálnych zmien a ich dislokačný charakter;
- vidí „ja“ ako rozplyňujúcu sa alebo rozbitú roztrieskanú skúsenosť;
- zasadzuje sa za kontextualitu tvrdení o pravde alebo ju považuje za „historicky podmienené“;
- tematizuje bezmocnosť, ktorú jednotlivci pociťujú vo vzťahu ku globalizujúcim tendenciám;
- vidí „vyprázdenie“ každodenného života v dôsledku vplyvu abstraktných systémov;
- koordinovanú politickú angažovanosť považuje za vylúčenú v dôsledku kontextuality a rozptýlenosti;
- definuje postmodernu ako koniec epistemológie / individua / etiky.

V okamžiku postmodernity sa rozum a jeho subjekt – akoby nositelia jednoty a celku – rozbiehajú na kúsky; je to pohyb deštrukcie. Pohyb sa chápe komplexne i parciálne, tzn. na celý text i jednotlivca (hrdinu/antihrdinu), veď „...*má jazykový charakter, ktorému rozumieme preto, že ním žijeme. Vyjadrené obsahy odzrkadľujú nevedomé pohyby jednotlivca, jeho kognitívne mapy.*“⁷ Tým sa dá identifikovať (či sa nám to páči alebo nie), že žijeme v postmodernej dobe ustavičného pohybu. V súlade s tým sa vyjadril aj spomínaný Ihab Hassan, ktorý postmoderný okamžik opísal tiež pohybom (pôv. „unmaking“, zmyslovo: dekonštrukcia). Francúzsky filozof Michel Foucault (1926 – 1984) to zas pomenoval tzv. postmodernou epistémou (epistéma znamená invariant poznania, princíp usporiadania, poriadok, ktorý vopred určuje, čím sa má naše poznanie zaoberať a ako sa tým má zaoberať).⁸

Jedným zo zdrojov postmoderného myslenia teda bola kríza, ktorá zničujúco zasiahla dovtedy vládnući racionalizmus (v oblasti literatúry sa ku kríze pridružuje aj vyčerpanie sa možností literatúry). Postmoderné diela sú preto preniknuté „filozofiou rezignácie“, prestali veriť v schopnosť ľudského rozumu definitívne pochopiť svet a jeho zmysel. V ich prípade však rezignácia neprináša pesimizmus, práve naopak: prezentuje sa ako zábava, hra medzi autorom a jeho čitateľmi, v ktorej sa od obidvoch strán vyžaduje ironický odstup. Literatúra sa stáva po dlhom období

⁶ Tamže. S. 133 – 134.

⁷ SZABÓOVÁ, E.: *Estetický pohyb detí ako prostriedok prejavu prírodných javov (aplikácia, výsledky, možnosť využívania)*. In: AG Naturbild. Príroda a technika v predškolskom a mladšom školskom veku. Vzduch a voda. Komárno, Univerzita J. Selyeho v Komárne 2011. S. 75.

⁸ O tom bližšie pozri: WELLMER, A.: *K didaktice moderny a postmodernity. Kritika rozumu po Adornovi*. Praha, Dauphin 2004. S. 13n.

intelektualizovanej, prevažne vážnej moderny znova hravou a uvoľnenou. Prízvukuje sa v nej potreba slobody jednotlivca, veď „každý, kto človeku odoberá jeho existenciu alebo slobodu..., odopiera mu jeho kvalitu subjektu a opovrhuje ním, znižuje jeho dôstojnosť... Sloboda patrí k človeku podobne ako myslenie, z ktorého vyrastá rozlišovanie, vôľa, predstava a plán... Dôstojnosť... každého človeka spočíva v schopnosti... vytvárať vlastný osobný koncept, teda na základe schopnosti hlbšieho vzhľadu z neurčitého vytvoriť seba samého, stať sa sebaurčujúcim.“⁹

Základným postojom postmodernity je nedôverčivosť (kritický postoj človeka aj k sebe samému), ktorá je nepochybne výsledkom pokroku vo vedách. Predstavuje svet ako labyrint významov, hodnôt a kontextov; nostalgiu prevádza súmrak subjektivity a nenávratné straty celku. Cesta do minulosti vedie jedine cez optiku prítomnosti, ktorá je determinovaná spoločenskými zmenami, „...ústiace do rozvoja informačnej spoločnosti, spoločenské zmeny globálneho dosahu, vyúsťujúce v celoplanetárnu interkulturálnu komunikáciu, revízia a reforma modernej kultúry, podmienená z niekoľkých strán..., to všetko vyvoláva transformáciu v... kultúre, ktorú možno označiť... pojmom... postmodernizmus“.¹⁰

Postmoderna dekonóduje a spochybňuje všetky myšlienky a tvary, mieša sa v nej kontinuita a diskontinuita, prítomnosť a minulosť. Stavia sa proti uniformite, nechce predpisovať, ale komunikovať. V ére postmodernity heroizmus vyšiel z módy; je odtrhnutý od historických súvislostí. Na základe toho „...žiadny jedinec nemôže ísť ďalej a nemôže sa vyvíjať a rásť inak ako so všetkými ostatnými a s ich podporou“.¹¹ Subjekt (akoby nemal svoje miesto) sa stráca vo vzťahoch, ktoré určujú, ako sa má človek vo svojej konkrétnej pozícii správať. Postmoderné myslenie je založené na spoločnom bode záujmu, ktorým je človek a jeho prežívanie reality. Reč o nej sa týka toho, že produktívnym chaosom postmodernity vstupujeme do niečoho iného, zatiaľ neznámeho. Vyžaduje, aby sme sa zriekli prehľadnosti koherentných odpovedí. Žiada si rezignáciu na jednoznačnosť základných pojmov, ktorá je nahradená ich relatívnosťou, t. j. interpretačnou závislosťou. Doba postmodernity je dobou konkrétnych otázok a postihnutelných problémov. Postmoderné umenie teda korešponduje s celkovou situáciou človeka v súčasnom svete.

Postmoderný spisovateľ alebo umelec sa nachádza v rovnakej situácii ako filozof: text, ktorý píše, zásadne nepodlieha už zavedeným pravidlám a nemôže byť posudzovaný škálou určujúceho vkusu. Umelec (spisovateľ) tak pracuje bez pravidiel. Neexistuje práve jedno pravdivé a úplné poznanie sveta. Riziko dekonštrukcie však berie na seba najmä recipient: tento proces však vždy musí mať (svoje) dopady. Na druhej strane postmoderna otvára cestu pre samotné rozhodovanie

⁹ Ako v pozn. č. 2. S. 97, 101 a 104.

¹⁰ HUBÍK, S.: *Postmoderní kultura. Úvod do problematiky*. Olomouc, Mladé Umění K Lidem 1991. S. 44.

¹¹ SAPÍK, M. – PAVLIČÍKOVÁ, H.: *Aspekty morální filosofie v postmoderní situaci*. In: *Etika a postmoderna*. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2009. S. 21.

Ballova (ne)typická postmoderna

subjektu, dáva mu určitú slobodu, ale kladie na človeka aj výraznejšie nároky – musí hľadať cestu sám.

Umelecký text nikdy nemôže vystupovať ako finálny produkt, túto pečať mu dáva iba recipient. Dielo sa stáva otvoreným ku všetkým typom čitateľov, lebo ho možno percipovať a recipovať na rozličných úrovniach ako systém vzájomne sa prelínajúcich (spomínaných) labyrintov. Proces dotvárania významov sa dostáva práve do kompetencie recepcie. Interpretácia má štruktúru zasahovania do rozhovoru diela s čitateľom. Úlohy interpretácie sú nekonečné; každá sa prejavuje vo svojej parciálnosti a je šancou pre dielo uplatniť si svoju prítomnosť. Žiadna z nich sa však nemôže dať ako definitívny vzor alebo návod ako k dielam pristupovať, najmä pri postmoderných textoch. Dôležitým (formálnym aj obsahovým) prvkom interpretácie diela sa stáva jeho neúplnosť a nedokončenosť. Tieto fenomény determinujú (ba priam žiadajú) určitú dvoj- až viacjazyčnosť postmoderného myslenia, ktoré značí „...*spletitú súvislosť intelektuálnych, estetických, kultúrnych a spoločenských fenoménov, ktorú prispôbuje materiálnym obrazom, v ktorých pozorovateľ môže len podľa nálady alebo tiež uhlu pohľadu odkrývať to či ono*“.¹² Pre text postmoderný je teda príznačná prítomnosť viacerých hľadísk a pohľadov, žiadny z nich nie je nadradený, všetky sú zrovnoprávnené a rovnako dôležité.

Vladimír Balla (nar. 1967, Nové Zámky), publikujúci aj pod značkou Balla, vo svojej literárnej tvorbe často načrtáva groteskne zveličené podoby našej existencie, ktorej dominantnou príčinou je vnútorná alergická hrdina (či presnejšie antihrdina) na všetky istoty a hodnoty bežného života. Často podáva obraz toho, ako ľudské vedomie spôsobuje katastrofy vo svete. Všetko sa spochybňuje, často až zlyháva a blúdi v labyrinte nesplnených túžob a ilúzií. Jeho hrdinovia sú často extrémne osamelí a vyprázdnení s autobiografickými črtami. Rozbitý svet sa usiluje pozliepať vyrozprávaním, opisuje bezútešnú realitu každodennosti, kde je život zápas. Odhaľuje nezmyselnosť, chorobnosť, hypersenzibilitu; komunikuje so svojim čitateľom, ktorého oboznamuje s postmoderným svetom ničoty a utrpenia. Samota a úzkosť sú centrálnymi motívmi jeho tvorby.¹³

Balla vo svojom literárnom diele s názvom *V mene otca* využíva viacero postmoderných prvkov, ktoré sú identifikovateľné už na jej prvej strane. Ľudská samota a túžba po nej prinášajú odcudzenie ľudí a priam antipatiu voči nim: hlavný hrdina nenávidí vojakov, policajtov, železničiarov, zdravotné sestry... Znamená to stratu identity, skepsu a rezignáciu postmoderného človeka. Priestor lekárskej ordinácie ako východiskového bodu podopiera šedivosť každodenných situácií, odkiaľ je potrebný aj vlastný útek hrdinu, ktorý sa vyjadruje zväčša prázdny a frázoovitým jazykom. Vzájomné rodinné vzťahy sú značne porušené tak smerom k pred-

¹² Ako v pozn. č. 8. S. 9 – 10.

¹³ O tom bližšie pozri MARČOK, V. a kol.: *Dejiny slovenskej literatúry III*. Bratislava, LIC 2004. S. 287. a SEDLÁK, I. a kol.: *Dejiny slovenskej literatúry II*. Martin – Bratislava, Matica slovenská – LIC 2009. S. 580.

chodcom, ako aj k potomkom: „*Starší je iný, no niekam sa odsťahoval a neostala po ňom ani adresa. Aj ja som mal kedysi otca. Tuším bol lesník.*“¹⁴ Vzťah smerom nadol (tzn. vzťah otca k svojim synom) je teda narušený vzájomným nepochopením. Autorove filozofujúce myšlienky o utrpení človeka (najmä seba samého) deklarujú imaginárnosť a magickosť celého príbehu: „...*rodičia svojou starostlivosťou a láskou... po celý život len zmierňujú utrpenie, ktoré deťom spôsobili tým, že ich priviedli na svet.*“¹⁵ Plynutie času je v diele tiež podopreté viacsmerne: hlavný hrdina (otec, bývalá hlava rodiny) sa veľmi bojí procesu starnutia. Ako vyhranený postmoderný jednotlivec svoje okolie „doženie k šialenstvu“. Svoj hyperpriestor, ako ďalší znak postmoderny, nepriamo zveličuje odcudzením sa všetkému a všetkým. Tento vzťah je však aj opačný, t. j. každý sa na neho pozerá ako na nejakého čudáka. Má teda pozíciu plurality bez centrálného bodu: je normálny i absurdný, harmonický i konfliktný, avšak „smerujúci“ k podstate jeho človečenia. Je jednotlivcom, ktorý sa primárne pozerá na seba. Prázdnota, ktorá ho pohlcovala a pohlcuje, je prítomná v každom jeho sociálnom vzťahu (manželka je psychicky chorá, jeden syn je k nemu flegmatický, druhého syna ani nevidel, susedia sú otravní a pod.). Priestor, ktorý ho obklopuje, je tiež deprimujúci a nejako mu nenapomáha prekonať duševnú nerovnováhu: „*A samé čierne knihy, výlučne len čierne knihy so zelenkastými listami, v dlhých radoch na policiach. Nízky strop, zápach naftalínu. Odér sladkých likérov... A ticho, ticho, ticho, len tu i tam vrznutie dlážky...*“¹⁶ Ľudia (ako aj on) si v tomto mikrosvete vybudovali „...*bludisko, spleť chodieb, malých izieb, slepých vybočení a falošných križovatiek*“.¹⁷ Sú to vlastne v určitom slova zmysle podvedomé (psychické) únikové cesty; vo „fyzikom“ slova zmysle však konkrétne podzemia, ktoré majú svoje symboly konania (či postmoderného nekonania) postáv.

Centrálnym motívom príbehu je reálna (ale možno imaginárna!) stavba rodinného domu, v ktorom: „*Pivnica je rozhodujúca. Vlastne všetko je rozhodujúce.*“¹⁸ Je tu zastúpený postmoderný pocit odcudzenosti a absurdity na základe udržiavania kontaktu s realitou. Návštevou tejto pivnice sa človek mátie živým prúdom, vďaka ktorému sa aj hlavný hrdina nekontrolovateľne preháňa tým symbolickým dnom so svojimi tajomnými myšlienkami. Autor v sujete diela spomína ďalší postmoderný znak, t. j. tunely, systém chodieb či algoritmus pod dlažbami, kde pôsobia posvätné sily. Ballova postmoderna a skepticizmus dosahuje určitý vrchol pri opise tohto podzemia (i ako podzemie domu hlavného hrdinu), ktorý „...*funguje ako rezonátor. Zosilňovač. Vysielač! Vysiela k našim ľuďom informáciu o nevyhnutnej rezig-*

¹⁴ BALLA, V.: *V mene otca*. Levice, KK Bagala 2011. S. 9.

¹⁵ Tamže. S. 15.

¹⁶ Tamže. S. 12.

¹⁷ Tamže. S. 17.

¹⁸ Tamže. S. 20.

Balova (ne)typická postmoderna

*nácii. Treba to chápať správne. Prijat' to celou dušou.*¹⁹ Tento tajomný svet určitých hĺbín a temna autor podopiera opisom nadzemnej prítomnosti, ktorá je determinovaná ľudským elementom: ľudia vonku klebetia a vymýšľajú rôzne historiky. Postmoderný princíp pozorovania človeka niekým (či niečím iným, možno vyšším) je u Ballu spojený s pocitom nenávisťi (mladší syn pozoruje otca, vidí jeho skutky, a preto ho neznáša).

Striedanie časových pásiem v príbehu je zrejme najmä pri bode, ktorý znamená uhol pohľadu na všetky strany: je to okamih narodenia mladšieho syna. Pri tomto okamihu je identifikovateľná kultúrna tradícia ako zdroj námetov (tradícia potreby rodiny aj v živote postmoderného jednotlivca). Sťahovanie človeka na iné miesto je priam symbolické: hlavný hrdina sa dostáva do poslednej ulice mesta, teda na perifériu. Toto miesto je živnou pôdou k zamýšľaniu sa nad sebou samým a pochybovaním nad všetkým: „*Zvládnem to? Takúto úlohu? Vlastný dom, vlastná žena, dieťa... Kde je racionalita? Pride neskôr? Roky na ňu čakám.*“²⁰ Aj napriek celkovej neistote, ktorá hlavného hrdinu obkolesuje, v minulosti či už v súčasnosti, túži po systémovosti vlastného konania a štruktúrovanosti svojich medziľudských vzťahov. Napriek tomu si uvedomuje, že je priemerným, ba tuctovým človekom, z ktorého typu je v dnešnom – postmodernom – svete čoraz viac a viac. Nekomunikácia s druhým človekom vedie hlavného hrdinu (prirodzene) k apatii aj voči Bohu. Svoju určitú nonkonformnosť sa snaží deklarovať svojou ťažkou cestou za osobným šťastím a radosťou. Je to vlastne jeho úsilie o lepší život, ktorý však vždy stroskotá v tmavej pivnici vlastného ega i v prázdnom svete mikro- i makropriestoru. Je tu identifikovateľný väčší záujem o myšlienky ako o dej či ucelenú štruktúru.

Významné postavenie má v texte slovo zatemnenie. Zatemňuje sa ľudský charakter, zatemňuje sa doba, ale zatiahnu sa aj závesy na okne domu. V tme, v samote je človek opustený, ale autor si kladie otázku: či človek v interakcii s druhým človekom je v ozajstnej samote? Vzdialenie sa od osoby, ktorá (aj) nás obklopuje, je sprevádzaná postupným redukovaním vlastných citov a miery zodpovednosti. Hlavný hrdina príbehu sa však z tohto bludného kruhu občas chce vyslobodiť a zvažuje útek. Samozrejme, sú to iba jeho myšlienky, teda nevyslovené slová, ktoré smerujú do pivnice... Zamľčuje slová nielen smerujúce k iným, ale aj k sebe samému. Nedostatok komunikácie svedčí o márnosti celého jeho bytia. Rodinné problémy či tajomstvá zostávajú skryté pod črepinami vlastného domu. Otázka konkrétnej výchovy je tiež nevyriešená: „*Rodičia deťom vstepujú skôr zbytočnosti. Zatajujú im to podstatné..., lebo chcú zaklínať budúcnosť: to, o čom mlčíme, sa nestane... Nevyriešenosť je možno ich spôsobom riešenia.*“²¹ Binárny protiklad domáce – cudzie cíti hlavný hrdina nielen na svojom tele, ale najmä vo svojej duši: doma nemal byť prečo vtipný, ale v práci bol veselý pri svojich kolegyniach. Roz-

¹⁹ Tamže. S. 21.

²⁰ Tamže. S. 28 a 29.

²¹ Tamže. S. 59 – 60.

právač svoj vzťah k jeho manželke opisuje ako fádny (manželka sa hanbí za jeho neveru a cíti poníženie). Otázka náboženstva sa objavuje v okamihu, keď hlavný hrdina dúfa (v inom časovom pásme), že jeho (bývalá) manželka znovu nájde útechu vo viere. Bod, od ktorého sa ich vzájomný vzťah pokazil, spája tiež so symbolickým pohybom do pivnice, t. j. zhora nadol (zostúpili k nám duchovia zla, rozvratu a nepokoja). Reálny prvok je prítomný v okamihu, keď manželka (v dome, tzn. nad pivnicou) rozpráva deťom samé záporné informácie o ich otcovi. Osoba druhej ženy, ktorá sa prelína celým príbehom, je opísaná tiež tajomne: má sklony k mysticizmu a venuje sa okultným praktikám. Autor nastoľuje aj otázku mužského a ženského princípu v podobe otca a dvoch synov k matke. Tento vzťah je však ambivalentný vzhľadom na základnú konšteláciu vzťahu manželov. Aj napriek tomu, že „*chlapí majú celkom prirodzene vytvárať spolky proti ženám*“,²² otec sa nedokáže rozprávať so svojimi synmi, ktorí sa radšej uzatvárajú do ticha. Zbavenie sa vlastnej viny je však z jeho strany evidentné, za všetko – aj za zlyhanie vlastnej ženy ako manželky – môže postmoderný dnešok. Sľaby deus ex machina do tohto prázdneho sveta zasiahne prírodný element, ktorý je rovnocenným partnerom človeka a dokáže ho za niekoľko okamihov fyzicky i psychicky zruinovať: „...*strašné zahrnenie alebo zadunenie. Dom sa otriasol a nastalo ticho. Vysvitlo, že sa zrútila vonkajšia omietka z jednej celej steny...*“²³ Prítomnosť tohto prírodného motívu je vyvážený objavením sa múdreho docenta, ktorý sa postaví na stranu otca a ako jeho advokát ho chráni aj na základe filozofujúcich výpovedí: „*Nenávisť sa človeku vráti... Váš otecko vám nikdy neublížil, nesúďte ho!... Vaša manželka si budúje... akýsi zvláštny vzťah k zásvetiu... Svet je kruté miesto.... Príroda je bezcitný automat.*“²⁴

Priamy kontakt ľudí s tajomnými pivničnými priestormi je neobchádzateľný. Vanitatum vanitas. Nahromadením postmoderných prvkov pri tomto stretnutí autor zvýraznil celú atmosféru príbehu (kľúč k pivničným dverám, divný zápach, prítomnosť cesnaku a pod.). Dvere sú symbolom hraničného bodu: čo je za nimi – je pre nás (smrteľníkov) neisté. Chvilkové lamentovanie hlavného hrdinu, či jeho sny hovoria, resp. oznamujú niečo nové za tými dverami, je oproti jeho bojácnosti priam zanedbateľný moment: „*To, pred čím stojím, na mňa čaká, na školáka s aktovkou, bojím sa, bojím, ako ešte nikdy... strach, to je zaklínanie, pokus o odvrátenie hrozby...*“²⁵ Smrť (bývalej) manželky však neprichádza ako vykúpenie z tohto stavu hlavného hrdinu, ktorý ani vtedy „*nechcel vpúšťať vonkajší svet dnu, bál sa vonkajšieho sveta...*“²⁶ Duševné prednosti a nevýhody sa postupne dostávajú na druhú koľaj oproti fyzickým zákonitostiam prírody. Postupnou redukciou tela sa

²² Tamže. S. 63.

²³ Tamže. S. 69.

²⁴ Tamže. S. 71, 73 a 76.

²⁵ Tamže. S. 85 a 89.

²⁶ Tamže. S. 90.

Ballova (ne)typická postmoderna

redukuje aj celá duša ženy: „...teraz to z nej šlo neustále, akoby sa zvyšky jej vnútra chceli dostať von a preč, preč z toho domu... Praskli jej nervy... mačky považovala za jediné bytosti, ktoré jej v dome na Loveckej neubližovali...“²⁷

Autor zdôrazňuje väčšiu snahu o sebaovládanie. Postmodernosť hrdinu je zjavná aj jeho konaním v posledných chvíľach života manželky, ktorá je však charakteristická manželovým (určitým) egoizmom: „...zhnusil sa sám sebe a prisahal, že sa hneď po jej smrti zabije, aby sa potrestal za svoj postoj, navyše, nechcel zostarnúť...“²⁸ Zostáva potom len bezbrehá otázka viny za jej konanie a konštatovanie priamočiareho osudu s prvkami postmoderny: „...vety sú strašnými jazvami v jeho pamäti a zmiznú odtiaľ až vtedy, keď raz celkom zmizne aj on sám... Viem, že neuniknem, tak radšej ostanem tu.“²⁹ Pasáže o hľadaní zmyslu života či o slobodnom konaní všetkých ľudí dávajú textu expresívnu silu. Príbeh vyúsťuje k tomu, že všetko je v tomto (našom?) postmodernom svete naopak: hlavný hrdina má protidom, život je groteska či tragikomédia. Balla v tom má zrejme pravdu, veď čo nie je v našom svete odrazom reality, kedy človek nefilozofuje, kedy nechce ísť pozrieť sa do svojej duševnej i fyzickej pivnice? Svoj skeptický názor okoreňuje dôkladným subjektívnym hodnotením postmoderných ľudí: „Sú apatickí, lebo to jednoducho majú v povahe. Nechajú si skákať po hlave, mlčky znesú každý režim, pokorne prikyvujú, dvíhajú ruky pri hlasovaní ako bábky... je to... ich... otrocká povaha.“³⁰

Literatúra

BALLA, V.: *V mene otca*. Levice, KK Bagala 2011.

BERTENS, H. – NATOLI, J.: *Encyklopedie postmodernismu*. Brno, Barrister & Principal 2005.

DI FABIO, U.: *Kultura svobody*. Praha, Centrum pro studium demokracie a kultury 2009.

GIDDENS, A.: *Důsledky modernity*. Praha, Sociologické nakladatelství 2010.

HUBÍK, S.: *Postmoderní kultura. Úvod do problematiky*. Olomouc, Mladé Umění K Lidem 1991.

KONDRLA, P.: *Hodnoty a postmoderna*. Bratislava, Iris 2010.

MARČOK, V. a kol.: *Dejiny slovenskej literatúry III*. Bratislava, LIC 2004.

PLESNÍK, E. a kol.: *Tezaurus estetických výrazových kvalít*. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2011.

²⁷ Tamže. S. 90, 92 a 95.

²⁸ Tamže. S. 94.

²⁹ Tamže. S. 96 – 97.

³⁰ Tamže. S. 109.

- SAPÍK, M. – PAVLIČÍKOVÁ, H.: *Aspekty morální filosofie v postmoderní situaci*. In: Etika a postmoderna. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2009.
- SEDLÁK, I. a kol.: *Dejiny slovenskej literatúry II*. Martin – Bratislava, Matica slovenská – LIC 2009.
- SZABÓOVÁ, E.: *Estetický pohyb detí ako prostriedok prejavu prírodných javov (aplikácia, výsledky, možnosť využívania)*. In: AG Naturbild. Příroda a technika v predškolskom a mladšom školskom veku. Vzduch a voda. Komárno, Univerzita J. Selyeho v Komárne 2011.
- WELLMER, A.: *K didaktice moderny a postmoderny. Kritika rozumu po Adornovi*. Praha, Dauphin 2004.